

Milenko A. PEROVIĆ

JEZIK KULTURE I KULTURA JEZIKA*

Crnogorsko jezičko biće, koje se vjekovima gradilo i oblikovalo na autohtoni i spontani način, ni prije ni poslije Bečkoga književnog dogovora iz 1850. godine nije uspijevalo sebe nominalizirati ni u narodnosnom, ni u političkom, niti u naučnom lingvističkom smislu. Nije uspijevalo uzdignuti jasnu predstavu o sebi do pojma o sebi. A pojam o sebi nije uspijevalo uspostaviti kao koherentni sistem lingvističkih stavova. Bez toga sistema sebi je uskraćivalo samorefleksiju. Uskraćujući sebi refleksiju o sebi, ono nije ni stizalo do svijesti šta mu u bitnom smislu nedostaje da bi se samoosvjedočilo i osvjedočilo pred drugima o svojoj duhovnoj i lingvističkoj autentičnosti. Kad se ne zna ono što nedostaje, onda se ono ne traži, niti se žudi za njim. Zato Crnogorci nijesu ni znali da jezički izvor duha, koji su sami otkrili i s kojega su vjekovima pili najzdraviju i najpitkiju vodu, treba duhovno, lingvistički i politički kaptirati, ako se želi da najbistrija voda jezika uvijek bude svoja i uvijek jednako pitka i zdrava. Dogodilo se zato, poslije niza vjekova pismenosti i razvijene pisane kulture, da crnogorsko jezičko biće ne pronađe ni impuls u sebi, niti da se ugleda na civilizovane narode vremena, da samo sebe nominalizuje, da sebe nazove vlastitim imenom, da sebe sebi prisvoji onako i onoliko koliko su to činili i učinili drugi narodi kad su svojim jezicima davali imena po svojim imenima i svojim državama.

U spontanosti razvojnih kretanja koja su mu dolazila od unutrašnjih impulsa, uslovljenih cjelinom povijesnoga bitisanja crnogorskoga naroda, crnogorsko jezičko biće uspostavilo se na način koji je vrlo srodan antičkome shvatanju *humanitas*. Srodnost njegove konstitucije i antičke *humanitas* nije dolazila od bilo kakvoga znanoga ili neznanog uticaja koji bi se mogao kretati po skrivenim stazama mediteranskoga duha. Srodnost bijaše određena sličnošću ili istošću duhovnih i društvenih zakonomjernosti koje su oblikovale jezičko biće Helena i Rimljana na jednoj i Crnogoraca na drugoj strani. Jednako kao i Heleni i Rimljani stari su Crnogorci jezik određen kao govor i kultiviranu rječitost shvatali kao način čovjekova bitka i izvorni kvalitet biti čovjeka. Po-

* Tekst je prvobitno objavljen u zborniku *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi* (Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 11–13)

put Helena, a među njima osobito Atinjana, pošedovali su ponos rječitosti. Ponos je proisticao iz svijesti da najvišu vrijednost u uređenoj zajednici ljudi mora imati jedinstvo onoga što ima da se kaže drugome ljudskom biću, onoga kako se nešto kaže drugome, te onoga što nosi obaveznost da kazano ne bude *flatus vocis*, nego riječ koja uvijek računa na poduprtost djelom. Od Isokrata i Aristotela, helenskih utemeljitelja retorike, odnosno filozofije retorike, Ciceron je preuzeo uvjerenje da su najobrazovaniji oni narodi koji su najrječitiji! Pod rječitošću nije mislio na sposobnost da se beskrajno priča, jer taj beskraj mora skončati u brbljanju. Mislio je na *humanitas*. Tu su sposobnost i Crnogorci spontano razvili, iako je nijesu teorijski i filozofski reflektovali ni valorizovali. I oslonili su je na stav da se najviša ljudska vrijednost može dokučiti u jednostavnosti svjetonazorne, lingvističke i praktičke formule o jedinstvu zborenja i tvorenja.

Crnogorska istorijska svijest sebe je izbrusila u htijenju slobode, znajući uvijek ko joj, kako i zašto nasrće na slobodu, a jednako tako – znajući kako i zašto ima i može da se odupre i odupire takvim nasrtajima. Nažalost, ta svijest zadugo nije došla do spoznaja da postoje i mnogi drugi, suptilniji i djelotvorniji načini da se nasrne na svetinju slobode. U takve načine spadalo je i nametanje tuđe jezičke norme. Ono se Crnogorcima desilo Bečkim književnim dogovorom. On je pokrenuo proces hibridizacije crnogorskoga jezičkog bića, mijesanja izvorne crnogorske jezičke paradigme s paradigmom koja je oktroisana kao srpsko-hrvatska i paradigmom šumadijsko-vojvođanskoga dijalekta kao podsistema novoštokavskoga jezičkog sistema. Hibridizacija jezičkih modela, kao hibridizacija samoga duha jednoga naroda, koja u punoj snazi vlastitih posljedica vlada jezičkim bićem Crne Gore do današnjih dana, unijela je potpunu jezičku nesigurnost i osećaj jezičke inferiornosti među Crnogorce. Jezička inferiornost se permanentno združivala s političkom inferiornošću. Njih dvije proizvodile su osećaj inferiornosti Crnogoraca u svjetonazoru i u svim vodećim životnim paradigmama. Ideal jezičko-duhovne crnogorske *humanitas* u potonjih sto i šezdeset godina preokrenuo se u negaciju humanitasa i *anti-humanitas* kao životno načelo crnogorskoga čovjeka, koje je poželjno birati, da bi se – tobože – dospjelo do „boljih i viših“.

Tako je decenijama i decenijama vladajući jezik crnogorske kulture postao otužnom mješavinom nekadašnje autentičnosti i neautentične inferiornosti u svemu. Kad je neko učinjen nesigurnim u jeziku, postaje nesigurnim u svemu! Postaje toliko nesigurnim da više ne zna ni ko je ni što je on sam! Ko postane porobljenim u jeziku, postaje robom tuđih svjetonazora i interesa. I govori ropskim jezikom i ponosi se što je ovladao ropskim jezikom i ruga se svakome ko govori slobodnim jezikom! Zato oni što su porobljeni u jeziku nazivaju one koji su slobodni u jeziku – „arhaičnima“ i „anahroničnima“!

A nazivaju ih tako jer su samo zaboravili, ako su ikada i znali, što znači biti slobodan čovjek! Niko slobodna čovjeka ne mrzi više od roba! Jer slobodni je čovjek živi dokaz da se može i drugačije, da ljudska sudbina nije da se bude robom! Sloboda se može izgovarati na mnoštvo načina. Najljepši način njezina izgovaranja je kad se izgovara kao svoja sloboda na svome jeziku.

Sloboda na svome jeziku je sloboda svoga jezika, slobodno pravo da se zbori i tvori svojim jezikom. Jezik nije ni alat, ni instrument, ni sredstvo, ni način komunikacije. Jezik je slovesna bit čovjeka.

Duboko vjerujem da Crna Gora sazrijeva za tu slovesnost, za svoju kulturu svoga jezika! Za samu sebe kao duhovno slobodnu!